

УДК 334.012:332

Коробка С. В.

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ ЗАХІДНО-ПОЛІСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

У статті узагальнено основні проблеми розвитку малого підприємництва на сільських територіях Західно-Поліського регіону України. Досліджено чинники, які мають вплив на розвиток малого підприємництва на сільських територіях регіону. Подано пропозиції щодо подальшого розвитку даної форми господарювання.
Ключові слова: проблеми, причини, наслідки, перспективи, мале підприємництво, сільські території, Західно-Поліський регіон.

Постановка проблеми. Значну роль в економічному зростанні розвинутих країн світу відіграло мале підприємництво, важливу роль вони відіграють і у розвитку сільських територій. На сьогоднішній день для підтримки конкурентоспроможності сільських територій неможливо стояти на місці. Необхідно шукати шляхи для розвитку села і сільських територій, оскільки вони перебувають у скрутному становищі.

Сільські території характеризуються нижчим рівнем соціально-економічного розвитку у порівнянні з районними та обласними центрами, містами обласного значення. Все це значно ускладнює реалізацію ефективної регіональної політики, у т.ч. у сфері розвитку підприємництва, якості життя населення, налагодження міжрегіональних зв'язків, стримує культурний розвиток. Саме за таких умов великі надії українське суспільство покладає на відродження і становлення малого підприємництва на сільських територіях, оскільки даний вид підприємницької діяльності потребує незначних затрат на створення і функціонування. Тобто можна говорити про актуальність проблеми розробки і реалізації дієвих засобів стимулювання розвитку малого підприємства на сільських територіях Західно-Поліського регіону України.

Аналіз останніх досліджень. Питанню розвитку малого підприємництва на сільських територіях присвячено значний обсяг публікацій як вітчизняних науковців, так і зарубіжних, у яких здійснено аналіз світового досвіду і створюються теоретичні основи розвитку вітчизняного підприємництва. Так, питанню розвитку і діяльності малого підприємництва на сільських територіях присвячено праці М. Возняка [17], А. Вося [16], О. Дем'янчука [3], В. Збарського [5], Й. Малика, П. Саблука [2], В. Липчука, С. Коробки [7] та інших, які відзначають важливу роль малого підприємництва в розвитку сільських територій. Однак не цілком дослідженими залишаються питання, що стосуються регіональних проблем розвитку малого підприємництва на сільських територіях Західно-Поліського регіону України.

Мета статті. Узагальнення основних аспектів розвитку малого підприємництва на сільських територіях Західно-Поліського регіону України та визначення перспектив подальшого їх розвитку.

Виклад основного матеріалу. Розвиток підприємства, зокрема й малого, супроводжується підвищенням ефективності виробництва, покращанням якості продукції, культури обслуговування, має важливе суспільне значення. Саме малі підприємства сприяють створенню нових робочих місць, впровадженню науково-технічного прогресу у виробництво, інвестиційному та інноваційному процесам.

Варто відмітити, що підприємницька діяльність в усіх випадках пов'язана з ризиком, який зростає в умовах економічної невизначеності, нестабільності та недосконалого правового захисту інтересів підприємництва й споживачів. Необхідно ретельніше підходити до визначення економічних позицій ефективної роботи підприємницьких організацій вже на першому етапі, тобто до реєстрації її в органах місцевої влади.

Малі підприємства характеризуються, передусім, сильною еластичністю у пристосуванні до мінливих умов ринку. Тим самим вони мають вирішальне значення для розвитку економіки. Саме вони створюють конкурентність на внутрішньому та міжнародному ринках.

Традиційно в розгляді малих підприємств виходять з того, що це підприємства, які: мають незначний капітал, і де зайнято невелику кількість працівників; мають малу частку на ринку; їх власником є переважно одна особа; незалежні від інших господарюючих суб'єктів. [7]

Основним критеріальним показником, на основі якого підприємства різних організаційно-правових форм належить до суб'єктів малого підприємництва, є, насамперед, середня чисельність працівників, зайнятих за звітний період на підприємстві.

Згідно українського законодавства до числа малих підприємств почали належати підприємства із середньообліковою кількістю персоналу до 50 осіб, обсягом валового доходу за рік не більше 70 млн. грн.

Дослідження підтверджують, що найпоширенішими організаційно-правовими формами підприємства на сільських територіях є індивідуальне, партнерське і корпоративне. Кожне з них має свої організаційні особливості у виробництві та реалізації сільськогосподарської продукції, фінансовій діяльності, взаємовідносинах з податковими органами [7].

Результати підприємницької діяльності на сільських територіях і галузі сільського господарства, яка традиційно є провідною у Західно-Поліському регіоні, залежать, передусім, від об'єктивних обставин, кліматичних умов, що формує особливості організації праці і виробництва. Підприємці, які працюють на сільських територіях, мають меншу свободу вибору, проте вищий ризик порівняно з іншими видами підприємницької діяльності, що накладає свої особливості не тільки на діяльність підприємств, а й на їх взаємовідносини з іншими суб'єктами господарювання.

Розвиток малого підприємництва на сільських територіях Західно-Поліського регіону України можна охарактеризувати такими основними проблемами:

1. Однією з основних проблем, що стримують розвиток малого підприємництва держави, загалом є низька ділова активність і обмеженість під-

приємницьких ініціатив серед сільських жителів. Так, у 2012 р. кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення у на сільських територіях Західно-Поліського регіону становила 40 од. (57, 2% від середньодержавного значення) [4].

2. Малі обсяги та невисока ефективність фінансово-господарської діяльності представників малого підприємництва на сільських територіях, обмеженість їх ресурсного забезпечення (інтелектуально-кадрового та матеріально-технічного).

Фінансовий результат до оподаткування малих підприємств на сільських територіях досліджуваного регіону характеризувався низькими або від'ємними значеннями. (149,1 млн грн у Волинській області і Рівненській – 83,4 млн грн.) [13]. Частка збиткових малих підприємств у Волинській обл. становила 38,0%, у Рівненській обл. – 39,1%, [15].

3. Нечисленна кількість практик формування інтегрованих торговельно-виробничих систем та коопераційних відносин за участі малих підприємств.

Обмеженість та складність доступу до матеріально-технічного забезпечення є одними з головних перешкод збільшення обсягів виробничо-господарської діяльності суб'єктів малого підприємництва, що здійснюють діяльність на сільських територіях Західно-Поліського регіону України.

Варто наголосити, що існує значний потенціал розвитку локальних інтегрованих систем у АПК сільських територій регіону за участі суб'єктів малого підприємництва та започаткування практик перетворення особистих селянських господарств у малі та середні підприємства. Так, на сільських територіях Західно-Поліського регіону України у 2012 р. налічувалося 338,9 тис. од. домогосподарств [10] та 25 од. сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [8]. Використання цих форм господарювання призведе до активізації підприємницьких ініціатив, розвитку виробничої інфраструктури, організації нових ринків.

4. Наступною проблемою розвитку малого підприємництва на сільських територіях регіону є низький рівень розвитку та ефективності функціонування суб'єктів інституційного забезпечення, відсутність належної інфраструктури (дорожньо-транспортного сполучення, достатньої кількості об'єктів ринкової, фінансової, соціальної та інформаційної інфраструктури).

Існуючий рівень розвитку інституційного середовища на сільських територіях Західно-Поліського регіону України не задовольняє сучасні вимоги та об'єктивні потреби суб'єктів господарювання. Оскільки, якісні послуги щодо підтримки та обслуговування бізнесу представники бізнесу можуть отримати лише в обласному та районних центрах, великих містах.

5. Питання формування, розвитку та відтворення людського капіталу. Погіршення соціально-економічного розвитку на сільських територіях Західно-Поліського регіону стимулює сільське населення, передусім молодь, до міграції у міста, де більш насичений ринок праці, розвинена інфраструктура і кращі умови для проживання. Це призводить до ускладнення формування та ефективного використання інтелектуально-кадрового потенціалу малого підприємництва.

Основними причинами перерахованих вище проблем малого підприємництва на сільських територіях Західно-Поліського регіону України є:

1. Низький рівень дієвості та ефективності регіональних і місцевих стратегій та програм підтримки малого підприємництва на сільських територіях, оскільки вони орієнтовані на реалізацію невеликої кількості заходів обслуговуючого, а не інвестиційного характеру, і реалізуються переважно в обласному центрі.

2. Несприятливість економіко-правового середовища комерційної господарської діяльності на сільських територіях (обмеженість попиту, ресурсів, інвестицій, занедбаність інфраструктури, недостатність соціально-побутових умов) та неформованість дієвих економічних стимулів до формування і розвитку інвестиційної діяльності малих підприємств, залучення на інвестиційні цілі коштів населення та зовнішніх трудових мігрантів.

3. Відсутність ефективних інституцій та механізмів фінансово-кредитного, інвестиційного та інформаційного забезпечення становлення та розвитку кооперативних відносин між суб'єктами малого підприємництва на сільських територіях.

4. Недостатня участь місцевих адміністрацій та органів місцевого самоврядування у формуванні сприятливого економіко-правового середовища комерційної господарської діяльності на сільських територіях Західно-Поліського регіону.

5. Погіршення людського капіталу, брак навичок, необхідних для започаткування і здійснення підприємницької діяльності, низький рівень престижності праці на селі, обмеженість доходів сільського населення, високий рівень безробіття.

Виходячи з вищеперерахованого, нам видається, що першочерговими орієнтирами державної політики розвитку малого підприємництва на сільських територіях Західно-Поліського регіону України мають стати [7, с. 184]:

- сприяння збільшенню кількості діючих суб'єктів малого підприємництва, підвищення рівня ділової активності, стимулювання розвитку та поширення місцевих підприємницьких ініціатив серед сільських жителів;

- створення умов покращення ресурсного та матеріального-технічного забезпечення суб'єктів малого підприємництва та підвищення рівня ефективності їх фінансово-господарської діяльності;

- активізація практик організації інтеграційних та кооперативних процесів між суб'єктами малого підприємництва та іншими секторами економіки;

- розвиток інституційного забезпечення суб'єктів малого підприємництва, підвищення рівня інвестиційної привабливості територій, розбудова соціально-економічної інфраструктури сільських територій;

- формування та розвиток лідерських ініціатив серед сільського населення, організаційно-професійних навичок щодо ведення комерційної господарської діяльності.

Для створення сприятливого середовища розвитку малого підприємництва на сільських територіях Західно-Поліського регіону України в межах регіональної політики доцільно реалізувати такі заходи [11]:

- ініціювати розробку та реалізацію регіональних програм розвитку малого підприємництва на сільських територіях Західно-Поліського регіону України з конкретними заходами інвестиційного характеру (створення нових підприємств, започаткування нових напрямів чи видів діяльності, реалізація інвестиційно-інноваційних проектів, підтримка кластерних ініціатив);

- підвищити ефективність державного планування і програмування розвитку малого бізнесу на регіональному і місцевому рівні шляхом переходу до проектно-грантової форми фінансування заходів та істотного збільшення частки «продуктивних» витрат, спрямованих на формування мережі інституцій та програм фінансово-кредитного сприяння;

- залучити страхову сферу до зниження ризику та забезпечення фінансування підприємств; створення мережі муніципальних бізнес-інкубаторів і венчурних фондів;

- покращити інституційно-правового забезпечення розширення можливостей малих підприємств до реалізації інвестиційних проектів і інноваційних програм за рахунок підвищення ефективності функціонування мережі суб'єктів фінансово-інвестиційної підтримки малого бізнесу;

- стимулювати розвиток привабливих для конкретної території видів економічної діяльності з урахуванням сильних та слабких сторін їхнього природно-ресурсного потенціалу, виробничо-ресурсного потенціалу малих підприємств, для чого розробити регіональні паспорти пріоритетних видів економічної діяльності, які враховували б специфіку конкретної сільської території, та ознайомити з ними потенційних інвесторів;

- ініціювати державну підтримку фінансових та лізингових програм розвитку малого підприємництва у малих містах та на території сільських поселень для модернізації матеріально-технічної і техніко-технологічної бази суб'єктів реального сектору економіки з можливістю часткової компенсації вартості придбаного обладнання і устаткування за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів; розбудови мережі аграрно-продовольчих ринків, створення пунктів заготівлі, закупівлі та переробки сільськогосподарської продукції;

- реалізувати комплекс організаційно-економічних заходів, спрямованих на покращення інвестиційного клімату на сільських територіях шляхом гарантування захисту прав та інтересів інвестора, розробки регламентуючих нормативно-правових актів співпраці та відповідальності інвестора і місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування та сільських громад;

- впровадити практику періодичного складання інвестиційного рейтингу периферійних територій; формувати психологічні стимули та організаційно-економічні механізми залучення коштів трудових мігрантів у підприємницьку діяльність;

- продовжувати діяльність з підвищення рівня прозорості і ефективності дозвільної системи шляхом удосконалення роботи місцевих дозвільних органів, посилити відповідальність їхніх посадових осіб та підвищити рівень обізнаності підприємців щодо прав і обов'язків дозвільних адміністраторів;

- забезпечити інформаційно-консультаційну підтримку населення щодо започаткування власного бізнесу, покращення соціально-психологічного та організаційно-професійного середовища підприємницької діяльності через існуючу мережу обласних та районних центрів зайнятості, місцевого дорадництва, функціонування агенцій регіонального розвитку, навчання і тренінгів для сільського населення, надання фінансової та організаційної підтримки організаціям, що реалізують

навчально-просвітницькі заходи у сфері підприємництва.

Висновки та пропозиції. Проведене дослідження проблем розвитку малого підприємництва на сільських територіях Західно-Поліського регіону України дозволяє зробити такі висновки:

1. Створення малих підприємств є важливим напрямом формування ринкового середовища на сільських територіях Західно-Поліського регіону. Мале підприємництво є динамічною формою господарювання, якій притаманні гнучкість і здатність чітко реагувати на зміни ринкової кон'юнктури. При цьому діяльність малих підприємницьких структур на сільських територіях створює сприятливі умови для оздоровлення економіки, адже розвивається конкурентне середовище, розширюється споживчий сектор. Водночас мале підприємництво реалізовує досить важливі соціальні функції – формує умови для самозайнятості населення, створює додаткові робочі місця, сприяє стабілізації суспільного розвитку.

2. Розвиток малого підприємництва на сільських територіях Західно-Поліського регіону України можна охарактеризувати такими основними проблемами: низька ділова активність і обмеженість підприємницької ініціативи; малі обсяги та невисока ефективність фінансово-господарської діяльності представників малого підприємництва на сільських територіях, обмеженість їх ресурсного забезпечення; низький рівень розвитку та ефективності функціонування суб'єктів інституційного забезпечення, відсутність належної інфраструктури; питання формування, розвитку та відтворення людського капіталу.

3. У перспективі малі підприємства повинні орієнтуватися на використання своїх сильних сторін, до яких належать: висока еластичність діяльності стосовно змін на ринку, оперативність прийняття управлінських рішень та висока мотивація. Сприятливі можливості з'являються з активізацією підприємницького клімату в державі, декларуванням нею намірів щодо інтеграційних процесів і лібералізації бізнесу, розширенням зовнішнього фінансування, зміною організаційної структури виробництва й утворенням ринкових ніш для малих сільськогосподарських підприємств.

4. Основну роль у розвитку малих підприємств на сільських територіях Західно-Поліського регіону України у перспективі відіграють фінансові чинники. Передусім – розширення доступу до зовнішніх джерел фінансування та зменшення податкового тиску. Це дозволило б ефективніше формувати потенціал малого підприємства, сприяти ефективному функціонуванню. Достатньо великі сподівання покладаються на співпрацю з іншими підприємствами. Це свідчить про потенціал розвитку в перспективі кооперативних та інших форм співпраці.

5. Пріоритетами державної та регіональної політики щодо розвитку малого підприємництва на сільських територіях Західно-Поліського регіону України повинні бути: фінансова підтримка малих підприємств, створення організаційних передумов діяльності й структур із підтримки розвитку підприємництва, регулювання експортно-імпорتنих операцій, створення відповідної інформаційно-комунікаційної інфраструктури, організація навчання та підготовки кадрів, інноваційна спрямованість розвитку сільського господарства.

Список літератури:

1. Указ Президента «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності» // Урядовий кур'єр. – 2008. – 7 жовтня.
2. Внутрішньогосподарські організаційно-економічні механізми забезпечення прибутковості сільськогосподарських підприємств / Саблук П.Т., Малік М.Й., Коваленко Ю.С., Баланюк І.Ф., Березка Л.І.; Інститут аграрної економіки УААН. – К. : ІАЕ УААН, 2003. – 205 с.
3. Дем'янчук О.І. Формування підприємництва нового типу в системі само зайнятості України / О.І. Дем'янчук // Економіка і бізнес – 2004. – № 2. – С. 38–42.
4. Діяльність суб'єктів малого підприємництва у 2011 році / Статистичний збірник 2011. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – 201 с.
5. Збарський В.К. Земельні відносини – основа розвитку малих форм господарювання на селі. – К. : НАУ-ДАККІМ, 2004. – 279 с.
6. Кількість найманих працівників на підприємствах за їх розмірами за регіонами у 2012 році. – [Електронний ресурс]. – <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Липчук В.В. Розвиток малого підприємництва в сільському господарстві: Монографія / В.В. Липчук, С.В. Коробка. – Львів, Сполом. 2011 – 227 с.
8. Міністерство аграрної політики та продовольства України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua>; Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Реалізація ініціативи «Рідне село» сприятиме формуванню середнього класу в селі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245207336&cat_id=244276429.
10. Особисті селянські господарства в Україні станом на 1 січня 2013 року. – Державна служба статистики України. – Експрес випуск № 06.3-44/201 від 19.03.2013 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Програма розвитку села та АПК до 2015 р. – Режим доступу : <http://www.fermer.okr.ua/ukr\inden.php?ibl=17>.
12. Стан сільського господарства у 2012 році. – Державна служба статистики України. – Експрес випуск № 06.2-37/25 від 15.01.2013 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
13. Фінансові результати до оподаткування з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства за регіонами у 2012 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
14. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2013 року. – Державна служба статистики України. – Київ, 2013. – 112 с.
15. Чистий прибуток (збиток) з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємств за регіонами у 2012 році. – [Електронний ресурс]. – <http://www.ukrstat.gov.ua>.
16. Wos A. Agrobiznes. Makroekonomika. – Т. 1. – Warszawa : Wydawnictwo KEYTEXT, 1996. – 334.
17. Wozniak M., Lazur W. Agroturystyka a problemy ochrony srodowiska naturalnego // Aktywizacja gospodarczej wiejskich regionow turystycznych Malopolski Wschodniej / Red. naukowa prof. A. Jarosz. – Rzeszow-Boguchalwa, 1996. – S. 67–74.

Коробка С. В.

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С. З. Гжицкого

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА НА СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЯХ ЗАПАДНО-ПОЛЕССКОГО РЕГИОНА УКРАИНЫ

Резюме

В статье обобщены основные проблемы развития малого предпринимательства на сельских территориях Западно-Полесского региона Украины. Исследованы факторы, которые имеют влияние на развитие малого предпринимательства на сельских территориях региона. Внесены предложения, которые в будущем будут способствовать последующему развитию данной формы ведения хозяйства.

Ключевые слова: проблемы, причины, последствия, перспективы, малое предпринимательство, сельские территории, Западно-Полесский регион.

Korobka S. V.

Lvov National University of Veterinary Medicine and Biogeotechnologies named after of S. Z. Gzhickogo

PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF SMALL ENTERPRISE ON RURAL TERRITORIES WESTERN POLSKO TO REGION OF UKRAINE

Summary

In the article generalized basic problems of development of small enterprise on rural territories Western-Poliskogo to the region of Ukraine. Investigational factors which have an influence on development of small enterprise on rural territories of region. Suggestions are given, that to subsequent development of this form of menage.

Key words: problems, reasons, consequences, prospects, small enterprise, rural territories, Western-Poliski region.